

[B] **TEGEN DE RADICALE AVANT-GARDE.
NIEUWE ESSAYS VAN CYRILLE OFFERMANS**

Wat er op het spel staat, het nieuwe boek van Cyrille Offermans, geboren in 1945 en één van de productiefste essayisten in het Nederlandse taalgebied, dient zich op de titelpagina aan als ‘Essay’. Het is een genreaanduiding die samenhang suggereert in een boek dat als ondertitel *Literatuur en kunst na 1945* heeft meegekregen. Terecht staat “literatuur” voorop, want slechts een kleine minderheid van de bijeengebrachte beschouwingen heeft een andere kunstvorm tot onderwerp.

Het meer dan 400 bladzijden tellende boek bevat, na enkele inleidende bladzijden, 23 essays, verdeeld over vijf afdelingen. Het merendeel daarvan verscheen eerder in kranten en tijdschriften, maar werd herschreven voor de publicatie in boekvorm.

De overkoepelende titel, *Wat er op het spel staat*, laat uitkomen dat literatuur en kunst in de ogen van Offermans moeilijke tijden doormaken. Zoals hij steeds in zijn werk doet, belicht hij de kunst tegen de achtergrond van het heersende maatschappelijke klimaat. En dat is dezer dagen uitgesproken guur.

Het korte stuk dat aan het eigenlijke boek voorafgaat, getiteld ‘Lof van de generositeit’, wordt ingeleid door een vroege uitspraak van Lucebert: “Maar de creatieve mens wil zich uiteten, hij wil geven, uitdelen, hij wil zich met de wereld als een minnaar met zijn meisje verbinden.” Het begrip “generositeit” keert met enige regelmaat terug in het boek van Offermans. Waar Lucebert een eigenschap van de kunstenaar omschrijft, gaat het Offermans om een houding van de hedendaagse schrijver, die toenadering zoekt tot de lezer, in plaats van hem van zich te vervreemden. In zijn werkelijkheid wordt de lezer al met zoveel onzekerheden geconfronteerd dat hij niet is gediend met ongenaakbare en onbegrijpelijke literatuur. Wat ook weer niet betekent dat de schrijver slechts in hurkzit met zijn publiek communiceert.

Generieuze literatuur, literatuur die een geschenk is, kan volgens Offermans de aanzet geven tot maatschappelijke verandering. Deze literatuur maakt immers inbreuk op de vigerende ideologie door niet te vragen naar de verhouding tussen kosten en baten, investering en rendement.

Toch moet mij van het hart dat het een schimmig

begrip betreft. Hoe is genereuze literatuur te herkennen en te onderscheiden van niet-generieuze literatuur? In het stuk over Lanoye en diens schitterende boek *Sprakeloos* valt de term “empathie”, maar elders lijkt de taal het criterium te zijn, rijk aan beelden en niet beantwoordend aan het adagium “less is more”. Maar waarom zou uitgebeend proza, bijvoorbeeld dat van Willem Elsschot, niet genereus kunnen zijn? De vaagheid van het begrip verijdt een helder antwoord.

Zelf drijft Offermans de ruimhartigheid wat te ver, door enkele zinnen uit ‘Lof van de generositeit’ (zie p. 13-14) iets voor de helft van het boek woordelijk te herhalen (zie p. 191-192).

In het eerste deel van zijn boek, ‘In de hoofdkwartieren van de avant-garde’, stelt Offermans een uiterst interessante kwestie aan de orde: het gewelddadige karakter, op zijn minst verbaal, van een deel van de historische avant-garde. Het is bekend: de futurist Marinetti verheerlijkte de oorlog en wenste bibliotheken en musea in de as te leggen. Ook de surrealisten flirtten in hun manifesten met geweld. De oproepen tot gewelddadige actie – die ook buiten de wereld van de kunst hoorbaar waren – lijken inmiddels dagelijks te worden gehoorzaamd, gelet op de aanslagen en moordpartijen die de wereld teisteren. Het fanatisme van de radicale avant-garde is volgens Offermans vergelijkbaar met dat van hedendaagse extremistische politieke groeperingen. Waarbij dient te worden bedacht dat de artistieke voorhoede het doorgaans bij woorden liet.

Offermans koestert weinig sympathie voor de radicale avant-garde en de breuk met het verleden die zij nastreefde. Naar zijn mening is haar rol uitgespeeld. Hij ziet niets in het tabula rasa-concept en benadrukt daarentegen de waarde van de oefenen schoolcultuur die sinds de middeleeuwen ten grondslag ligt aan de Europese beschaving.

In een boek dat de consistentie bezit die door de kwalificatie ‘Essay’ wordt beloofd, zou in de tweede afdeling, getiteld ‘In de schaduw van de avant-garde’, gepeild worden in hoeverre de hang naar geweld ook in de naoorlogse Nederlandstalige literatuur aanwijsbaar is. (Voor de Tweede Wereldoorlog krijgt de avant-garde in Nederland geen voet aan de grond.) Dit is echter niet of nauwelijks het geval. De verzamelde opstellen, onder anderen over Lucebert, Gerrit Kouwenaar, Remco Campert en Jan Hanlo,

zijn niet vanuit dit vertrekpunt geschreven. Wat niet betekent dat zij zonder waarde zijn. Om één voorbeeld te noemen, het essay over Remco Campert is het eerste serieuze stuk dat ik ken over een auteur die al jaren lof wordt toegezwaaid, zonder dat dit wordt onderbouwd met een beschouwing over zijn werk die hout snijdt.

Vormt in deel II vooral de poëzie het middelpunt, in deel III is dit het proza: 'Experimenten in proza'. Het lange openingsessay is gewijd aan de bloemlezing *Ander proza* die Sybren Polet in 1978 samenstelde en inleidde. Doel was "het Nederlandse experimenterende proza" (ondertitel) onder de aandacht van het lezerspubliek te brengen. De terminologie die Polet hanteert, munt niet uit door duidelijkheid, zoals Offermans aannemelijk weet te maken. Vervolgens bespreekt hij een aantal prozaschrijvers, van wie enkelen ook al in *Ander proza* hun opwachting maakten. Eén van hen is Jacq Vogelaar, die figureert in een artikel dat geschreven werd naar aanleiding van zijn overlijden. Het is een opvallend biografisch en zelfs anekdotisch stuk, evenmin karakteristiek voor het werk van Vogelaar als dat van Offermans.

In 'Een nieuw engagement', de vierde afdeling, krijgt een jongere generatie schrijvers aandacht. Daartoe behoren onder anderen Tom Lanoye, Erwin Mortier en Luc Devoldere. Bijzonder goed zijn de essays over Stefan Hertmans, de auteur van de prachtige roman *Oorlog en terpentijn*, en Joke van Leeuwen, die het al even fraaie *Feest van het begin* schreef. In het essay over de zich postkatholiek noemende Luc Devoldere komt eens te meer aan het licht wat Offermans tegenstaat in het heersende culturele klimaat: de harteloze slordigheid waarmee tradities worden veronachtzaamd. Niet voor niets begint deze beschouwing met het volgende citaat van de componist Gustav Mahler: "*Tradition: nicht die Aufbewahrung der Asche, sondern die Weitergabe des Feuers.*"

In het slotdeel, 'Wat er op het spel staat', pleit Offermans voor een cultuur waarin het nuttigheidsprincipe niet langer domineert. Hij betoont zich hier weinig optimistisch over de actuele culturele situatie, maar is niet zo gemakzuchtig de schuld daarvoor alleen bij de overheid neer te leggen. De afbraak van de culturele infrastructuur (journalistiek, wetenschap, onderwijs) komt ook voor

rekening van de beroepsgroepen zelf. Hun onverschilligheid en cynisme, alsook hun vaak schaamteloze knieval voor de commercie, hebben de kaalslag bevorderd.

Offermans pleit voor een terugkeer naar een cultuur van "geduldig nadoen en oefenen". Het daarmee geïmpliceerde behoud van tradities vormt het volstreckte tegendeel van het programma dat de historische avant-garde formuleerde. Ik hoop van harte dat de bepleite culturele wending zal plaatsvinden. In ieder geval presenteert Cyrille Offermans met *Wat er op het spel staat* een mooi voorbeeld van de aandacht en toewijding die daarvoor vereist zijn.

G. F. H. RAAT

CYRILLE OFFERMANS, *Wat er op het spel staat. Literatuur en kunst na 1945. Essay*, Cossee, Amsterdam, 2014, 415 p.